

JURIS URTĀNS

SLAGŪNES CIBĒNU SENVIETAS. AIZMIRSTĀ MEKLĒJUMOS

2001. gada 3. maijā tika veikta Slagūnes Cibēnu Cepures kalna aerālā apsekošana un fiksēšana (1. att.).¹ Vēlāk, izskatot iegūtos attēlus, tika ievērots, ka tīrumā uz rietumiem no Cibēnu Cepures kalna ir vairākas koncentriskas sulīgākas nokrāsas zāles parādītas zīmes, kuras pēc izmēriem apmēram atbilst agrā dzelzs laikmeta senkapu uzkalniņiem (1. att.). Lai mēģinātu atributēt šīs zīmes, tika veikta Cibēnu Cepures kalna un tā apkārtnes senvietu izpēte gan arhīvos, gan bibliotēkās, gan apsekojot šos objektus uz vietas. Rezultāti izrādījās savādāki, nekā tas iepriekš tika sagaidīts, kad likās, ka no gaisa ir atklātas jaunas, iepriekš nezināmas arheoloģiskās reālijas.

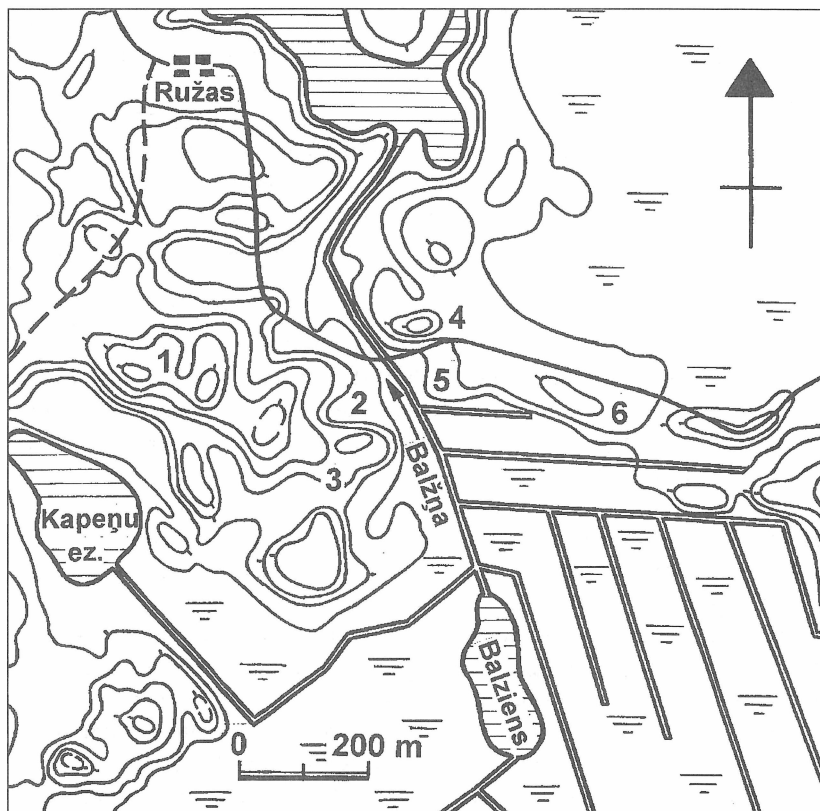

1. att. Cibēnu Cepures kalns (pa kreisi) un Elkus kalns (pa labi) skatā no putna lidojuma.
Fig. 1. Cibēni Cepures (*Hat*) hill on the left and Elkus (*Idolatory*) hill on the right.

Dobeles rajona Annenieku pagasta Slagūnes Cibēnu Cepures kalns un tā apkārtnes senvietas pētnieku interesi ir saistījušas jau kopš 19. gs. vidus, tomēr varbūt tieši šī pastiprinātā interese ir bijusi par iemeslu tam, ka Cibēnu apkārtnes senvietas ir gan savā laikā atklātas, pētītas, par tām izteiktas hipotēzes, gan vēlākos laikos atkal aizmirstas un par jaunu meklētas.

Pirmais zināmais Slagūnes Cibēnu apkārtnes senvietu apraksts attiecināms jau uz 1868. gadu, kad 5. oktobrī vietas apmeklēja un pētīja J. Dēriņš (*Döriņg*), kas par to atstāja liecību rakstos, Slagūnes muižas īpašnieks Augusts F. Netelhorsts (*Nettelhorst*), mācītājs A. Rezens (*Raison*) un O. Hērners (*Hörner*).

J. Dēriņš rakstīja, ka starp Slagūnes Jākšu (*Jaksche – Gesinde*, mūsdienu kartēs Jākšiņas) un Cibēnu (*Zibbehne*) mājām, kas viena no otras atrodas apmēram vienas versts attālumā, atrodas izsikušais ezers *Balsen – See* (mūsdienu kartēs – Balziens; padomju laika militārajās kartēs ezers, šķiet, kļūdas dēļ nosaukts par Baložu ezeru), kuru ietver purvainas pļavas (te un turpmāk tekstā pieminēto Cibēnu senvietu izvietojumam skatiet 2. att.). No ezera virzienā uz ziemeļrietumiem iztek strauts *Balsenbach* (mūsdienu kartēs – Balžņa; arī Balžiņa²). Strauts šķeļ seno ezera krastu starp diviem kalniem, no kuriem strauta labajā pusē esošo kalnu, kas apaudzis ozoliem, sauc par Ozolkalnu. Kalns, kas atrodas pretējā strauta pusē, ir 22 pēdas augsts un tiek saukts par Cepures kalnu (*Zeppur – Kalns*). Tas ir norobežots, ieapaļš un ar plakānu virsmu. Uz dienvidiem no Cepures kalna viņpus neliela bijušā ezera līča atrodas kāds 25 pēdas augsts, austrumu rietumu virzienā orientēts garens kalns, kura austrumu nogāze stāvi nokrīt pret ezeru, ziemeļu un dienvidu nogāzes arī ir stāvas, bet rietumu nogāze saplūst ar tūrumiem. Tautā šo kalnu dēvē par Elkus kalnu. Šajā kalnā ir mēģināts saskatīt pilskalnu, tomēr šeit tāda nav. Elkus kalnam, kuram nav ne vaļņu, ne grāvju un kuru tautā arī neuzskata un nesauc par pilskalnu, virsma ir tikai 10x45 pēdas liela, tāpēc tas ticamāk uzskatāms par seno zemgaļu upurkalnu.³ Atzīmēsim, ka J. Dēriņš par Cepures kalnu neizvirzīja nekādas hipotēzes. Tālāk rakstā minēts, ka Ozolkalna austrumu galā kādā sedlienā (5. att.) starp Ozolkalnu un tam dienvidaustrumos esošu pakalnu atradās kāds akmens riņķa ietverts uzkalniņš, kuru augstāk minētie pētnieki atraka (jādomā, ka uzkalnā minēto pētnieku uzraudzībā, kā tas tolaik ir noticis ne vienā vien arheoloģiskajā vietā, raka vietējie zemnieki) un 2 ½ pēdu dziļumā zem deguša māla un smilts kārtas atrada degušus kaulus, pelnus, ogles un vienu bronzas važiņu, divus šķēpu dzelzs uzgaļus un dzelzs ķeltu, jādomā, uznavas cirvi. J. Dēriņš vēl atzīmē-

2. att. Cibēnu apkārtnes senvietas: 1 – Mantas kalns; 2 – Cepures kalns; 3 – Elkus kalns; 4 – Ozolkalns; 5 – arheoloģiski pētītā senkapu uzkalniņa vieta; 6 – sešu vai astoņu senkapu uzkalniņu vieta.

Fig. 2. Cibēni archaeological site: 1 – Mantas (Fortune) hill; 2 – Cepures hill; 3 – Elkus hill; 4 – Ozolkalns hill; 5 – archaeologically excavated tumulus burial field; 6 – site of six or eight tumulus burials.

ja, ka uz pakalna, kas atrodas dienvidaustrumos no Ozolkalna un agrākos laikos ir bijis ezera kāpveidīgais krasts, 3 minūšu (gājiena ? – J. U.) attālumā no raktā uzkalniņa atrodas vēl seši kapu uzkalniņi. Līdz nesenam laikam šajā pēdējā vietā bijis mežs, bet tas nocirsts un vietu gatavojas pārvērst par tirumu. Akmeņi no uzkalniņiem tiek izlauzti.⁴

Kurzemes Literatūras un mākslas biedrības 576. sēdē, kas notika 1869. gada 5. martā (tātad nākamā gada pavasarī), barons Eduards fon Netelhorsts⁵ biedrībai dāvināja Ozolkalna izrakumos iegūtās arheoloģiskās senlietas.⁶ Tānī pat sēdē E. Nettelhorsts biedrībai dāvināja arī 12 citas senlietas, kuras jau 1867. gadā bija atrastas Mantas kalnā (*Mantas-Kalns*) 1 ½ līdz 2 pēdu dziļumā kopā ar sajauktiem nededzinātiem cilvēku kauliem. Senlietas un cilvēku kauli te tiekot arī izarti. Mantas kalns atrodas Cibēnu māju tuvumā Kapeņu ezera (*Kappen-See*, mūsdienu kartēs Cibēnu ezers) ziemeļu malā. Ezers ar grāvi ir savienots ar Balziena ezeru (*Balsen-See*).⁷ Vēlākos laikos Cibēnu Mantas kalna senlietas tika izstādītas X arheoloģiskajam kongresam veltītajā izstādē; atsauce uz atradumu vietu tika publicēta izstādes katalogā.⁸ Atradumi no Cibēnu Mantas kalna pēc sava datējuma atšķiras no atradumiem Ozolkalnā; Cibēnu Mantas kalna senlietas galvenokārt attiecināmas uz vidējo dzelzs laikmetu, bet Ozolkalna senlietas – uz agro dzelzs laikmetu.

Tajā pat 1869. gadā Cibēnu apkārtnes senvietas aprakstu sniedza mācītājs A. Bilenšteins (*Bielenstein*), lielāku vērību veltot Cepures kalnam. Viņa publicētais teksts ļauj secināt, ka A. Bilenšteins bija pazīstams ar J. Dēringa rakstu. Cibēnu apkārtnes ģeogrāfiskais raksturojums lielā mērā ir līdzīgs J. Dēringa dotajam. A. Bilenšteins rakstīja, ka netālu no tilta pār Balžņu, kurai viņš dod arī otru nosaukumu – Klingū upīte (*Klingū = uppe*), pa labi no ceļa atrodas kalns, kuru sauc par Ozolkalnu (A. Bilenšteins nemin par senkapu uzkalniņu šajā kalnā un iepriekšējā gada rakumiem uzkalniņā). Otrpus strautam tuvu tiltam un iepretim Ozolkalnam ir kāds cits kalns, kuru tautā pēc kalna formas sauc par Cepures kalnu (*Zeppureskalns*). Ar šo kalnu nav saistītas kādas tradīcijas, tomēr tas esot līdzīgs senlatviešu pilskalniem. Kalna virsma ir līdzena, 41 pēdu gara, 26 pēdas plata, virs strauta līmeņa tas izceļas par 25–33 pēdām. Kalna nogāzes ir stāvas, iespējams, mākslīgi pastāvinātas. Pirms gadiem astoņiem kalna plakumu sākuši art. Uz dienvidiem no Cepures kalna aiz nelielas ieplakas atrodas kāds iegarens uzkalns, kura rietumu nogāze saplūst ar Cibēnu māju laukiem, ziemeļu nogāze kalnam ir stāvāka. Virs upītes līmeņa šis kalns izceļas par 36 pēdām. Salīdzinot ar J. Dēringa aprakstu, spriežams, ka tas ir Elkus kalns, lai gan tiešajā kalna aprakstā to šādā vārdā A. Bilenšteins nenosauc. Tālāk A. Bilenšteins norādīja, ka Cepures kalns būtu uzskatāms par pilskalnu, lai gan vietējie ļaudis šo kalnu par pilskalnu nesauc. A. Bilenšteins savu uzskatu pamato ar to, ka pie pilskalniem nereti

atrodas kalni, kurus sauc par Elku kalniem, kā tas ir arī šajā gadījumā, Balziens un tuvējais Kapeņu ezers agrāk ir bijuši daudz lielāki un varējuši nodrošināt labus zivju lomus. Cibēnu māju laukos pie Cibēnu ezera ir kāds izcēlums, kurā uzar senus ieročus, šķēpu uzgaļus, bronzas riņķus un citas lietas, tāpēc šo vietu vietējie ļaudis saucot par Mantas kalnu. Vēl A. Bilenšteins norādīja, ka netālu no Elkus kalna, starp ceļu no Cibēniem uz Lojām un ezera pļavām pie senā ezera krasta tīrumā atrodas astoņi pagānu laika tumuli.⁹ Šķiet, ka ar šiem A. Bilenšteina minētajiem pagānu laika tumuliem saprotama J. Dēringa minētā vieta, kur atradušies seši senkapu uzkalniņi. Ar latīņu vārdu *tumuli*¹⁰ A. Bilenšteins un citi baltvācu pētnieki savos rakstos mēdza apzīmēt senkapu uzkalniņus. Vēlāk latviešu arheologu rakstības tradīcijā šis nosaukums neiegājās.

Cibēnu Cepures kalna un tā apkārtējo senvietu apraksta noslēgumā A. Bilenšteins izvirzīja hipotēzi, ka Cibēnu Cepures kalns būtu uzskatāms par Atskaņu hronikā 1279. gadā minētās un vācu krustnešu nopostītās Babotes pils vietu. Pie pils notika kauja, kurā krita 50 zemgaļi un kaujas laukā palika 200 vairogu.¹¹ Cibēnu Mantas kalns, kur atrod ieročus būtu šīs senās kaujas vieta.¹² Sekojot A. Bilenšteinam, M. Siliņš Babotes pili arī novietoja Cibēnos, tikai par tās atrašanās vietu norādīja Cibēnu Mantas kalnu, *“kur vēl tagad atron visādas veclaiku kara rīku atliekas.”*¹³ Arī K. Lēviss of Menārs savā Latvijas pilskalnu reģistrā Babotes pili lokalizēja pie Cibēniem, gan kļūdaini norādot, ka pilskalns *“Baboten – Wall”* atrodas strauta labajā pusē, kur patiesībā atradās Ozolkalns.¹⁴ Cibēnu Cepures kalnu apsekoja E. Brastiņš, kas kalnu pamatoti neatzina par īstu pilskalnu un tāpēc arī plašāk neapraktēja.¹⁵ Ē. Mugurēvičs deva īsu apskatu par visām hipotēzēm, kur būtu lokalizējama Babotes pils, to skaitā arī Cibēnos, tomēr pats kādai hipotēzei nepievienojās.¹⁶ A. Bilenšteina izvirzītā un M. Siliņa atbalstītā hipotēze par Cibēnu Cepures kalnu kā Babotes pils vietu kopumā būtu noraidāma. Galvenais noraidījuma iemesls ir tas, ka Cibēnu Cepures kalnam nav īstam pilskalnam raksturīgo pazīmju. Arī citas apkārtnes senvietas pēc atradumiem datējamas ar daudz agrāku laiku; uz 13. gs. attiecināmi atradumi Cibēnu apkārtne nav zināmi.

Plašāku Cibēnu Cepures kalna aprakstu 1949. gadā sniedza K. Rozītis, kurš par kalnu bija fiksējis arī Latvijas pilskalniem raksturīgas teikas, ka kalns esot no zviedru laikiem un ka kareivji to sanesuši ar cepurēm, un nostāstus, ka kalnā uzraktas senmantas un ka lielo akmeni ar pēdveida iedobumiem, kas atrodas kalna plakuma malā, saucot par Upurakmeni.¹⁷ 1982. gada apseko-

jumā tika konstatēts, ka Cibēnu mājas Cepures kalna pakājē ir drupās, bet Upurakmens atradās ne vairs kalna plakuma malā, bet gan nogāzē acimredzot mantas meklētāju no augšas nogāzts.¹⁸ Akmens, pamatojoties uz tā pēdas veida iedobumu, tika iekļauts Latvijas pēdakmeņu reģistrā¹⁹ un minēts arī citā publikācijā.²⁰ 1985. gadā Cibēnu Cepures kalns tika instrumentāli uzmērīts. II Pasaules kara laikā Slagūnes apkārtnē atradās aktīvas karadarbības rajonā, tāpēc apkārtnē lielā mērā tika izpostīta un pārveidota.

Cibēnu mājas mūsdienās vairs nepastāv. Tās atradušās līdzās Cepures kalnam, kas tagad apaudzis kokiem (1.,3. att.). Virs aizaugošā Balziena ezera līmeņa kalns izceļas par astoņiem metriem, virs tuvākās apkārtnes ziemeļos un rietumos – par sešiem metriem. Visās pusēs kalna nogāzes ir stāvas; vistāvākais kalns ir pret dienvidaustrumiem. Kalna nedaudz kumpā, bet tomēr izlīdzinātā virsma, kuru varētu saukt arī par plakumu, ir nedaudz iegarena ziemeļrietumu dienvidaustrumu virzienā. Plakuma malās ir vairākas II Pasaules kara laika tranšejas un citi rakumi. Kalna pakājē ir vairākas no lauka novākto akmeņu kaudzes. Ziemeļrietumu nogāzē par vairākiem metriem ierakta lielāka bedre, šķiet, aizsākums grants ņemšanai. Līdzās

3. att. Cibēnu Elkus kalns (pa kreisi), Cepures kalns (pa labi) un aizaugušais Balziena ezers (priekšplānā).

Fig. 3. Cibēni Elkus hill on the left, Cepures hill on the right and the overgrown Lake Balziens in the front.

bedrei ir kādas celtnes pamatu vieta. No citiem aprakstiem zināms, ka te bijusi Cibēnu mājām piederīgā kalve. Cepures kalna zemes sastāvs – grants. Kultūrlānis kalnā nav konstatēts, lai gan zeme kalna plakumā ir patumša. Kopumā Cibēnu Cepures kalns nav uzskatāms par pilskalnu.

Pēc J. Dēringa un A. Bilenšteina plašajiem aprakstiem atsauces uz Cibēnu apkārtnes senvietām laiku pa laikam parādījās dažādās publikācijās.²¹ 1930. gadā Kārlis Dambis no Īles Vālodzēm nodeva Pieminekļu valdei pirms apmēram 40 gadiem Ozolkalnā atrasto masīvu bronzas kaklariņķi ar taurveida galiem, kas tika atspoguļots H. Mooras publikācijā.²² Cibēnu Elkus kalns (6. att.) tika iekļauts E. Kurces Latvijas seno kulta vietu reģistrā.²³ Vietvārdu vākumā no Annenieku pagasta bez tuvākas lokalizācijas parādījās nosaukumi "*elkus purvs*" un "*elkus kalns*".²⁴ Tā kā cita kalna vai purva ar šādu nosaukumu Anneniekos nav, varētu pieļaut, bet ne pierādīt, ka ar nosaukumu "*elkus purvs*" apzīmēts kāds purvs tiešā Elkus kalna tuvumā. Atzīmēsim, ka līdzīga situācija ir saistībā ar netālo Zebrenes Elku kalnu. Arī Zebrenē vietvārdu vākums uzrāda "*elku purvu*", kas nav lokalizēts, bet līdzās Zebrenes Elku kalnam ir purvs.²⁵

4. att. Cibēnu Mantas kalniņš.
Fig. 4. Cibēni Mantas hill.

5. att. Sedliene starp Ozolkalnu un kāpveida ezera krastu – arheoloģiski pētītā senkapu uzkalniņa vieta.

Fig. 5. Anticline between Ozolkalns hill and the dune-like coast of the lake – archaeologically excavated tumulus burial field.

1936. un 1937. gadā vairākas Cibēnu senkapos (*Kapeņu kalnā*) uzietās senlietas (aproci, uznavas cirvi, kapli, divus šķēpa uzgaļus) rakstnieks Kārlis Ieviņš, kam daudz nopelnu apkārtnes popularizēšanā un literarizēšanā,²⁷ nodeva Pieminekļu valdei. 1940. gadā vairākas senlietas no Cibēnu senkapjiem Pieminekļu valdei atsūtīja P. Students. 1940. gada 14. un 15. jūlijā Cibēnu senkapos P. Stepiņa vadībā tika veikti pārbaudes izrakumi, atsedzot piecus apbedījumus, kas datējami ar agro un vidējo dzelzs laikmetu.²⁸ Līna Janičenoks (dzimusi 1905. gadā) 1983. gadā arheologam J. Siatkovskim stāstīja, ka Mantas kalnā Cibēnu saimnieks kādreiz izracis lielu lādi, ko naktī vedis mājās.²⁹ Zināmā mērā tautas nostāstus par Mantas kalnā apslēpto mantu

Cibēnu Mantas vai Kapeņu kalna (4. att.) dažādi apraksti parādījās 1920. un 1930.-to gadu ziņojumos Pieminekļu valdei (Ž. Eniņš, 1925.; E. Šturms, 1928.; A. Gusārs, 1930.; P. Stepiņš, 1938., 1940.) Tika norādīts, ka kalnā atrastas dažādas senlietas un cilvēku kauli, kas visumā neradīja šaubas, ka te atrodas senkapi. Īles pagasta valde savā 1925. gada rakstā zināja teikt, ka senlietas šeit atrastas jau pirms kara; atradumi nodoti Īles mācītājam Zakranovskim.²⁶ Cibēnu senkapos atrastie savrupatradumi ļāva senkapus iekļaut dažādos apkopojumos, datējot tos ar agro un vidējo dzelzs laikmetu. Tautā bija dzīvi nostāsti par Cibēnu Mantas kalnā noglabātajiem dārgumiem.

apliecināja 1940. gada arheoloģiskajos izrakumos vienkopus atrastās vairākas slikti saglabājušās senlietas, kuras P. Stepiņš uzskatīja par depoziņu. V. Urtāna monogrāfijā par Latvijas senākajiem depoziņiem tāds Cibēnu depoziņš nav reģistrēts, lai gan Cibēnu senkapos atrastās senlietas vairākas reizes ir pieminētas.³⁰ Savukārt Ozolkalna senkapi un Elkus kalns, cik var spriest pēc arhīvu materiāliem, kopš J. Dēringa un A. Bilenšteina aprakstiem, nav vairs pētnieku apmeklēti un aprakstīti.

Mūsdienās Cibēnu senkapus – Mantas vai Kapeņu kalnu – iezīmē ieapaļš, caurmērā ap 35 m liels izcēlums Cibēnu (Kapeņu) ezera krastā. Izcēlums, domājams, jau agrākos laikos stipri noarts; virs tuvākās apkārtnes tas izceļas par sešiem metriem. Senkapos iegūtās senlietas glabājas Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Arheoloģijas nodaļā.

Ozolkalnu un Cibēnu senkapus jeb Mantas kalnu kā divas atsevišķas arheoloģiskās vietas ar dažādu izveidojumu (pirmie – uzkalniņkapi, otrie – līdzenie kapi) un atšķirīgu datējumu nodalītas gan baltvācu, gan starpkara laika,³¹ gan pēckara laika publikācijās.³²

Jauni atklājumi Cibēnu apkārtņē turpinājās 1985. gadā, kad nejauši tika konstatēti trīs senkapu uzkalniņus atgādinājoši izcēlumi pie Slagūnes kapsētas apmēram kilometra attālumā no Cibēnu Cepures kalna. Uzkalnu caurmērs ap 15 m, augstums ap metru; tie sarakti bedrēm, kuru malās konstatējami akmeņi.³³ No vietējiem iedzīvotājiem par šīs vietas nozīmi neizdevās iegūt nekādas liecības, tomēr vizuāli paaugstinājumi atgādina raksturīgos agrā dzelzs laikmeta uzkalniņus ar akmens riņķi, kādi Cibēnu apkārtņē, neskaitot Ozolkalnu un tā tiešo tuvumu, bijuši arī pie Slagūnes Daudzumiem,³⁴ Īles mežā³⁵ un, iespējams, pie Zebrenes Pelēm. Pēdējā vietā senkapu uzkalniņš bijis 20x30 m liels un pāris metrus augsts,³⁶ mūsdienās tas nav lokalizēts.³⁷ Iespējams, ka Zebrenes Peles saistāmas ar Spārnenes zemes rakstos minētā *Pelsua* ciema vietu.³⁸

Cibēnu Cepures kalnam analogijas atrodamas arī citviet Kurzemē. Piemēram, izmēros, izveidojumā un teiku vainagā Cibēnu Cepures kalns lielā mērā ir līdzīgs Ķempju Piltiņkalnam jeb Zviedru Cepurei Abavas upes ielejas kreisajā pusē pie Sabiles. Tās ir 5–6 m augsts (kraujākā ziemeļu nogāze pat desmit metrus augsta), strikti norobežots kalns ar plakanisku virsmu (12x25 m) un stāvām, iespējams, mākslīgi nostāvinātām nogāzēm. Kultūrlānis Ķempju Piltiņkalnā nav konstatēts.³⁹ Pēc teikām kalnā apglabāti zviedru karavīri; Piltiņkalns sanests ar karavīru cepurēm. Uz kalna auga

6. att. Cibēnu Elkus kalns.

Fig. 6. Cibeni Elkus hill.

teikām apvīts ozols un liepa. Par Ķempju Piltiņkalna nozīmi izteikti uzskati, ka tas ir sena kulta vieta⁴⁰ vai neliels pilskalns,⁴¹ tomēr ne vienai, ne otrai versijai nav pārliecinošāku pierādījumu. Literatūrā vairāk uzmanības pievērsts Piltiņkalnā vēl nesen augušajiem ar teikām saistītajiem ozolam un liepai.⁴²

Tā kā vairākas pietiekoši pazīstamas arheoloģiskās vietas – Ozolkalns ar uzkalniņkapu, seši vai astoņi noartie senkapu uzkalniņi trīs minūšu attālumā no Ozolkalna, Cepures kalns pie Cibēniem, Elkus kalns uz dienvidiem no Cepures kalna un Mantas kalns pie Cibēnu (Kapeņu) ezera – atradās nelielā attālumā viena no otras (2. att.), tad sekojot rakstiem un nepārbaudot senvietas *in situ*, radās dažādas kļūdas, pārpratumi un pārklājumi šo vietu vēlākos aprakstos un publikācijās, kas aizsākumu rada jau 19. gs. beigās, kad M. Siliņš Babotes pili lokalizēja ne norobežotajā Cibēnu Cepures kalnā, kur pils iespējāmība bija lielāka, bet gan Cibēnu senkapu vietā – Mantas kalnā.⁴³ Sastādot Ozolkalna senkapu pasi, kas balstīta uz J. Siatkovska⁴⁴ un J. Urtāna⁴⁵ apsekojuma ziņojumiem, S. Zirne nepamatoti vienādoja Ozolkalna senkapus, kas atrodas Balžiņas upītes labajā krastā, ar Cibēnu Cepures kalnu, kas atro-

das pretējā upītes krastā un nav uzlūkojami par senu apbedījumu vietu.⁴⁶ Sajukums nav izbeidzies arī aktuālajā valsts aizsargājamo pieminekļu sarakstā, kur Ozolkalna senkapi vienādoti ar Cepures kalnu.⁴⁷

Kopumā var teikt, ka Slagūnes Cibēnu apkārtnē ir bijis nozīmīgs senatnes centrs, kuru iezīmē vairākas noteikti ar agro un vidējo dzelzs laikmetu datējamās apbedījumu vietas, tālāk skaidrojamais Cibēnu Cepures kalns un tam līdzās esošais ar sakralitāti saistāmais Elkus kalns. Atzīmējams, ka ne sevišķi lielā attālumā no Cibēniem atrodas arī ievērojamais Zemgales sakrālais centrs Zebrenes Elku kalns,⁴⁸ kura tuvumā atrodas divas vietas, kas saistītas ar pilskalnu tradīciju – Smiltnieku⁴⁹ un Ezerlūķu pilskalni. Pašā Cibēnu apkārtnē senās apmetnes vieta, ja par tādu neuzskata Cepures kalnu, pagaidām nav konstatēta, tomēr nevarētu rasties šaubas, ka tādai te ir jābūt. Iespējams arī, ka par kādu šīs apkārtnes attīstības gaitas un pārmaiņu modeli liecina divi atšķirīga veida un atšķirīga datējuma senkapi.

Cepures kalnu, iepriekš neapsekoto un nelokalizēto Elkus kalnu un Ozolkalnu ar uzkalniņu senkapiem saista to novietojums nelielā attālumā vienam no otra. Acimredzot šeit varētu proponēt kāda zemgaļu centra pastāvēšanu, kas būtu datējams ar agro un vidējo dzelzs laikmetu un kuram varētu būt arī sakrāla nozīme. Par pēdējo liecina Elkus kalna un purva nosaukums⁵⁰ un, iespējams, Cepures kalns, kura nozīme pagaidām nav skaidra.

Atgriežoties pie aerālās izlūkošanas rezultātu interpretācijas, notika konsultācijas ar britu aerālo attēlu interpretācijas speciālistu Rodžu Palmeru. Viņa secinājums bija tāds, ka attēlos redzamās tumšākas zāles iekrāsotas zīmes ir dabiskas, tās veidojušas sēnes. Lielbritānijā šādas zīmes tiek dēvētas par "*fairy marks*". Aerālās arheoloģijas attīstības sākumos aerālās arheoloģijas pamatlicējs O.G.S. Kravfords līdzīgas koncentriskas zāles zīmes 1930.gadā bija fiksējis arī līdzās pazīstamajai Stounhendžas senvietai.⁵¹ Cibēnu zāles apliem līdzīgas zīmes aerālās izlūkošanas darbos fiksētas arī citur Eiropā, piemēram, 1997. gadā tādas zīmes konstatētas Kieļcevo, Polijā.⁵² Arī Latvijā 2006. gada pavasarī šādas zīmes, kas tautā sauktas par "raganu apliem", ir konstatētas Madonas, Ogres, Liepājas un Cēsu rajonos un izsaukušas zināmu ufologu interesi, tomēr arī ufologi šīs zīmes atzinuši par tādām, kas veidojušās dabiskā ceļā.⁵³ Konsultējoties ar mikologu Dr. Edgaru Vimbu, tika saņemts viņa slēdziens, ka Cibēnu tumšākās zāles aplis, ticamāk, ir veidojusi pļavas vītene.⁵⁴

Aerālās arheoloģijas attīstības līmenis Latvijā⁵⁵ pagaidām liek vēl tikai meklēt Latvijai raksturīgās no gaisa ieraugāmās arheoloģiskās reālijas un to izpauzumus zāles, labības, augsnes un citās zīmēs. Izrādījās, ka Cibēnu zīmes ir dabiskas, tomēr šo zīmju interpretācijas mēģinājums lika meklēt un atrast citas arheoloģiskās liecības un aktualizēt Cibēnu apkārtnes senvietas mūsdienu kultūrvidē.

Atsauces un piezīmes

- ¹ Lidmašīna "Cessna – 182H", pilots Ojārs Ganiņš, fiksācijas laiks ap 17.45, foto J. Urtāns.
- ² Avotiņa R., Goba Z. *Latvijas PSR ūdensteču nosaukumi. Īsa izziņa.* – 1.burtnīca (A – I). Rīga: P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte, 1986. 24.lpp.
- ³ Döring J. Der Götzenberg und die Heidengräber bei Schlagunen. *Sitzungs – Berichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst aus den Jahren 1864 bis 1871. Neuer Abdruck.* Mitau, 1884. S.320.
- ⁴ Turpat. S.320.–321.
- ⁵ Iepriekšējā senvietu aprakstā figurēja barons Augusts fon Netelhorsts; šeit – Eduards fon Netelhorsts.
- ⁶ Die 576.Sitzung am 5.Märtz 1869. *Sitzungs – Berichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst aus den Jahren 1864 bis 1871. Neuer Abdruck.* Mitau, 1884. S.338.
- ⁷ Turpat. S.338.–339.
- ⁸ *Katalog der Ausstellung zum X. archäologischen Kongress in Riga 1896.* Rīga, 1896. S.51. (Nr.440.)
- ⁹ Bielenstein A. Die altlettische Burgberge Kurlands. *Magazin der Lettische-literärische Gesellschaft.* – Bd.14. – St.2. Mitau, 1869. S.44.–45.
- ¹⁰ Tumulus – kapa uzkalns: *Latīņu – latviešu vārdnīca.* Sast. K. Veitmane, L. Čerfase, H. Novackis un A. Apinis. Rīga: Latvijas valsts izdevniecība, 1955. 960.lpp.
- ¹¹ *Atskaņu hronika.* Rīga: Zinātne, 1998. 238.–239.lpp.
- ¹² Bielenstein A. Die altlettische Burgberge Kurlands. S.45.–46. Atzīmēsim, ka pārdesmit gadus vēlāk A. Bielenšteins Baboti vairs tik nepārprotami Cibēnu Cepures kalnā nelokalizēja, norādot, ka Babotes pils atradusies ceļā no Dobeles uz Kuldīgu un ka Slagūnes mežos esot ezers, kuru sauc *Babīte*: Bielenstein A. *Die Grenzen des lettischen Volkstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13. Jahrhundert.* St. Petersburg, 1892. S.155.
- ¹³ (Ditleba Alnpeķes) *Rīmju kronika.* Latviski M. Siliņa. Ar piezīmējumiem, vēsturīgu pārskata karti un fotografiskiem izskatiem uz pilskalniem. Rīga, 1893. 168.–169.lpp.
- ¹⁴ Lövis of Menar K.v. *Burgenlexicon für Alt-Livland.* Rīga: Aktiengesellschaft Walter & Rapa, 1922. S.31.
- ¹⁵ Brastiņš E. *Latvijas pilskalni. Zemgale un Augšzeme.* Rīga: Pieminekļu valde, 1926. 41.lpp.

- ¹⁶ Mugurēvičs Ē., Kļaviņš K. Komentāri. *Atskaņu hronika*. Rīga: Zinātne, 1998. 350.lpp.
- ¹⁷ K. Roziša 1949.g. 2.jūlija ziņojums. Glabājas Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Arheoloģijas nodaļas arhīvā (turpmāk – LNVMA).
- ¹⁸ J. Urtāna 1982.g. 30.novembra ziņojums. Glabājas Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centrā (turpmāk – VKPAI PDC).
- ¹⁹ Уртанс Ю. Камни – “следовики” на территории Латвии. *Известия АН Латвийской ССР*. 1988. – № 7. С.95, рис.1.
- ²⁰ Urtāns J. *Pēdakmeņi, robežakmeņi, muldakmeņi*. Rīga: Avots, 1990. 32.–33.lpp.
- ²¹ Grewing K. Über heidnische Gräber Russisch – Litauens und einiger benachbarten Gegenden, insbesondere Lettlands und Weissrusslands. *Verhandlungen der gelehrten estnischen Gesellschaft uz Dorpat*. – Bd.VI. – H.1.–2. Dorpat, 1871. S.122.; Grewing K. Die Steinschiffe von Musching und die Wella–Laiwa oder Teufelsböte Kurlands überhaupt. Eine archäologisch – geologische Studie. *Verhandlungen der gelehrten estnischen Gesellschaft uz Dorpat*. – Bd.IX. Dorpat, 1878. S.38, 43.; Aspelin J. R. Antiquités du Nord Finno – ougrien. – T.V. Helsingfors – St. Pétersbourg – Paris, 1884. S.344.
- ²² Moora H. *Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr.* – 2.Teil. Analyse. Tartu, 1938. S.706.–707. (Nr.48.)
- ²³ Kurtz E. Verzeichnis alter Kultstätten in Lettland. *Mitteilungen aus der livländischen Geschichte*. – Bd.22. – H.2. Riga, 1924. S.84 (Nr.441.).
- ²⁴ Endzelīns J. *Latvijas PSR vietvārdi*. – I sēj., 1.daļa. Rīga, 1956. 269.lpp.
- ²⁵ Turpat.
- ²⁶ Īles pagasta valdes 1925.g. 20.februāra raksts. Glabājas LNVMA.
- ²⁷ Skat.: Ieviņš K. Teiksmotais Zebras ezers. *Jaunākās Ziņas*. – 1932.g. 11.jūlijā.; Ieviņš K. *Pie teiksmotā ezera*. Romāns. Rīga: Valtera un Rapas akc. sab. apgāds, 1938.
- ²⁸ Stepiņš P. Arheoloģiskie izrakumi Īles Cibēnos. Pārskats. Glabājas LNVMA. Inv. Nr. AA 279.
- ²⁹ J. Siatkovska 1984.g. 3.janvāra ziņojums. Glabājas VKPAI PDC. Siatkovskis J. Arheoloģisko pieminekļu apsekošana Dobeles rajonā. *Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1982. un 1983.gada pētījumu rezultātiem. Arheoloģija*. Rīga: Zinātne, 1984. 80.lpp.
- ³⁰ Urtāns V. *Senākie depoziiti Latvijā (līdz 1200.gadam)*. Rīga: Zinātne, 1977. 47., 54., 58.lpp.
- ³¹ Moora H. *Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr.* S.135.–136. (Nr.168., Nr.169.); Riekstiņš H. Latvijas arhaioloģijas kartes. *Latviešu aizvēstures materiāli*. Red. F. Balodis un K. Straubergs. – I sēj. Rīga, 1930. – 7., 10.lpp. (Latviešu filologu biedrības Vēstures, Aizvēstures un Mākslas Vēst. Sekcija). H. Riekstiņš norāda, ka Cibēnu senkapu uzkalniņu “plāns, apraksts, attēls P. V. archīvā”, tomēr LNVMA attiecīgajās pagastu mapēs nekādu šo uzkalniņu kapu aprakstu, attēlu vai plānu neizdevās atrast. Iespējams, ka pieminekļa lieta tiešām bijusi, tomēr jaunākos laikos tā zudusi.
- ³² *Latvijas PSR arheoloģija*. Rīga: Zinātne, 1974. 336.lpp. (Cibēnu senkapi), 326.lpp. (Ozolkalns); *Latvijas senākā vēsture 9.g.t.pr. Kr. – 1200 g.* Rīga: Latvijas Vēstures

institūta apgāds, 2001. 382.lpp. (Cibēnu senkapi), 400.lpp. (Ozolkalns). Norādisim, ka monogrāfijas arheoloģisko vietu reģistrā Ozolkalna senkapi mazpamatoti apzīmēti arī par kulta vietu.

³³ J. Urtāna 1985.g. 3.septembra ziņojums. Glabājas VKPAI PDC.

³⁴ Bielenstein A. *Die altlettische Burgberge Kurlands*. S.43.

³⁵ Stepiņš P. Senkapi Īles mežā. *Arheoloģija un etnogrāfija*. – XI laidiens. Rīga, 1974. 111.–120.lpp.

³⁶ A. Gusara 1930.g. 6.jūlija ziņojums. Glabājas LNVMA.

³⁷ J. Siatkovska 1985.g. 13.februāra ziņojums; J. Urtāna 1999.g. 21.jūlija ziņojums. Abi ziņojumi glabājas VKPAI PDC.

³⁸ Atgāzis M., Muižnieks V. Dzelzs laikmeta senvietu apzināšana Rietumzemgalē. *Arheologu pētījumi Latvijā 2000. un 2001.gadā*. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2002. 78.lpp.

³⁹ Ritums R. Abavas ielejas senāko apdzīvoto vietu apzināšana. *Arheologu pētījumu Latvijā 2002. un 2003.gadā*. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2004. 38.lpp.

⁴⁰ A. Gusara 1946.g. 6.jūnija ziņojums; Ē. Mugurēviča 1963.g. 28.maija ziņojums. Abi ziņojumi glabājas LNVMA.

⁴¹ P. Stepiņa 1941.g. 25.oktobra ziņojums. Glabājas LNVMA.

⁴² Rusmanis S., Viks I. *Kurzeme*. Rīga, 1993. 153.lpp.; Vuškāns J. *Piemīņas koki Latvijā un pasaulē*. Rēzekne: Latgales kultūras centra izdevniecība, 2004. 100.lpp. u.c.

⁴³ (Ditleba Alnpeķes) *Rimju kronika*. 168.–169.lpp.

⁴⁴ J. Siatkovska 1984.g. 3.janvāra ziņojums. Glabājas VKPAI PDC.

⁴⁵ J. Urtāna 1982.g. 30.novembra ziņojums. Glabājas VKPAI PDC.

⁴⁶ Pieminekļa pase. Sastādīja S. Zirne. 1985.g. 25.marts. Glabājas VKPAI PDC.

⁴⁷ "Ozolkalna senkapi ar upurakmeni [...] pie bij. Cibēniem un Ružām". Valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu saraksts. *Latvijas Vēstnesis*. – 1998.g. – Nr.369/372 (1430/1433).

⁴⁸ Urtāns J. Pētījumi Zebrenes Elku kalnā. *Arheologu pētījumi Latvijā 1998. un 1999.gadā*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2000. 108.–114.lpp.

⁴⁹ Urtāns J. Smiltnieku pilskalns. *Labietis*. – 2006.g. 111.burtnīca. 4240.–4246.lpp.

⁵⁰ Plašāk par Latvijas un Lietuvas elka vietām skat.: Vaitkevičius V. Alkas: lietuvišķas paminkļu kontekstas. *Lietuvos archeologija*. – 1998. – T.15. p.333–350.; Vaitkevičius V. *Alkai: baltų šventoviečių studija*. Vilnius: Diemedis, 2003.; Vaitkevičius V. *Studies into the Balts' Sacred Places*. / BAR International Series 1228. – 2004. p.9–10, Map I. Par Zemgales elka pļavām skat.: Urtāns J. Elka pļavas pie Lielupes. *Man jau un tev tikai [piecdesmit]*. *Latvijas Kultūras akadēmijas mācību spēku jubilejas kopkrājums*. Rīga, 2002. 75.–83.lpp.

⁵¹ Cohen I. L. *The Secret of Stonehenge*. Greenvale–NY: New Research Publications Inc., 1977. Paldies R. Palmeram par norādi uz šo publikāciju.

⁵² Maciejewski K. Wrótenie z fusów? Dylematy fotografujĄcego obiektu archeologiczne. *Biskupin... i co dalej? Zdjęcia lotnicze w polskiej archeologii*. Red. J. Nowakowski, A. Prinke, W. RĄczkowski. Poznań: Ad rem, 2005. – Tab. I:B. starp 157. un 158.lpp.

⁵³ Март Д. Инопланетяне тоже "поздравили" UFOlats! *Вести Сегодня*. – 19 мая 2006 г.

⁵⁴ Dr. E. Vimbas 2006.gada 20.marta elektroniskā vēstule autoram.

⁵⁵ Skat. plašāk: Urtāns J. *Aerālā arheoloģija Latvijā un Augšzemes pilskalnu aerālā apsekošana. Arheoloģiskie pieminekļi, arheoloģiskās vietas*. Redaktori: A. Šnē un J. Urtāns. Rīga, 2000. 30.–31.lpp.; Urtāns J. *Aerālā arheoloģija*. Rīga: Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija, 2001. 31.–32.lpp.; J. Urtāns. *Fotografia lotnicza w archeologii na Łotwie. Biskupin... i co dalej? Zdjęcia lotnicze w polskiej archeologii*. Red. J. Nowakowski, A. Prinke, W. Rączkowski. Poznań: Ad rem, 2005. p. 495–498.

Juris Urtāns

The Ancient Sites of Slagūnes Cibēni. In Search of the Forgotten

Summary

On 3 May 2001, aerial reconnaissance was undertaken of the site of the Slagūnes Cibēnu Cepures Hill (Annenieki Parish of the Dobele District). Several concentric grass marks were observed in a field next to Cepures Hill, corresponding in size to Early Iron Age barrows. In an attempt to identify the marks, archival research was undertaken, literary information was collected and the archaeological sites at Cibēni (Cepures Hill, Ozolkalns, Elkus Hill, the cemeteries at Mantas Hill, Ozolkalns and Lake Balziens) were visited.

The earliest known account of the ancient sites around Cibēni was recorded by J. Döring in 1868. At that time, a barrow was also excavated. Artefacts excavated in 1867 at Mantas Hill also ended up in repositories of artefacts. In 1869, the ancient sites were described by A. Bielenstein, focussing on Cepures Hill. He suggested that Cepures Hill was the site of the castle of Babote, mentioned in 1279. Most subsequent researchers did not support this hypothesis. Both researchers also left comprehensive descriptions of Elkus Hill. Later, in the 19th and 20th centuries, the ancient sites of Cibēni were frequently mentioned in a variety of publications. Today it is possible to identify all of the ancient sites at Cibēni listed since the middle of the 19th century. The concentration of sites in this area is the reason why they have been confused in several publications (confusion between Cepures Hill and Mantas Hill, the cemeteries of Ozolkalns and Cepures Hill).

The area around Slagūnes Cibēni was evidently an important centre in the ancient past, marked by several burial sites dating from the Early and Middle

Iron Age, as were the sites of Cibēnu Cepures Hill, which requires further study, and the adjacent hill, Elkus (Idol) Hill, the name of which may indicate a sacred role.

The grass marks seen in the aerial photographs turned out to be of natural origin – they had come about as a result of fungal growth. At the present level of development of aerial archaeology in Latvia, we still have to determine the kinds of archaeological realities that are visible from the sky and identify the kinds of grass, crop and soil marks and other features that indicate their presence. The attempt to interpret the marks observed at Cibēni has focussed attention on the ancient sites of the Cibēni area as part of the present-day cultural landscape.